

Prof.dr. Raluca Lozbă
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetul Marmăției

Se împlinește în aceste zile, mai exact pe 4 ianuarie 2012, un an de la trecerea în neființă a profesorului Ion Vancea, unul dintre cei mai respectați și apreciați dascăli de limba și literatura română, dar și un pasionat culegător de folclor din Maramureș. A fost nelipsit la toate sesiunile de comunicări pe teme de folclor din cadrul Festivalului de Datini de la Sighet, a prezentat lucrări inedite, deosebit de interesante, bazate pe culegerile făcute direct pe teren, dar a lăsat și un bogat material nepublicat care ar merita valorificat pentru ca să nu se înece în uitare obiceiurile și tradițiile din zona Maramureșului.

Pasiunea pentru folclor a profesorului Ion Vancea datează din anii facultății. A fost vicepreședinte al Cercului de folclor din cadrul Facultății de Litere, apreciat de profesorul Dumitru Pop, care îi propune să se axeze pe folclor și chiar să îmbrățișeze o carieră universitară. Atunci s-a remarcat prin lucrarea *Schița monografică a satului Nănești*, cuprinsă apoi în lucrarea de gradul I. Sub îndrumarea lui Dumitru Pop a făcut multe ieșiri pe teren, mai ales la Lăpușul Românesc dar și în satele din Maramureșul istoric.

Ca profesor de limba și literatura română la Liceul „Dragoș Vodă” a condus un cerc de folclor al elevilor pe care i-a învățat cum trebuie să culegă corect folclor și a organizat numeroase spectacole folclorice. Multe din textele elevilor au fost publicate în publicațiile vremii.

Ion Vancea a făcut parte dintr-un grup de tineri maramureșeni inimoși, printre care Mihai Cupcea, Ion Ardelean Pruncu, Mihai Dăncuș, Dumitru Iuga, Vasile Bologa, Nicoară Timiș care au hotărât să înființeze Asociația folcloriștilor și etnografilor „Măiastra”, asociația tinerilor artiști. Ei se întâlneau periodic, având în comun pasiunea pentru folclor ce datează încă din anii facultății.

A publicat folclor în „Memoria Ethnologica”, „Calendarul Maramureșului”, în „Studii și articole” din 1972 („Legenda mătrăgunei”) și în „Balade maramureșene”, volum care începe cu *Horea fetei care și-a pierdut oile*. Este o baladă foarte veche, descoperită de Bela Bartok, dar din care a notat doar douăsprezece versuri. Ion Vancea a înregistrat de la ciobanul Gabor Vancea o variantă completă, deosebit de realizată artistic. Este o creație care circulă doar în spațiul maramureșean și dezvoltă numeroase motive, informatorul interpretând vocal sau la trâmbiță linia melodică.

Unul dintre manuscrisele importante aparținând lui Ion Vancea, *Monografia folclorică a informatoarei Ileana Vancea din satul Nănești*.

Fragmente din această colecție deosebit de bogată a publicat în revista „Memoria Ethnografică”, numerele 1/2001 și 2-3/2002. Este o lucrare unică, deoarece monografiile asupra unor performeri nu s-au făcut la noi până atunci. În „Introducere” autorul vorbește despre istoricul satului, familiile nobile din Oncești și Nănești care se trag din familia Vancea, din care provine un mitropolit al Ardealului - Ion Vancea și se pare autorul „Cronicii Anonime” de la curtea regelui maghiar. Familia informatoarei Ileana Vancea deține o diplomă nobiliară emisă de principele Transilvaniei Mihai Apafi la 1688 la Alba Iulia, „pentru diferite servicii militare credincioase”, deși familia nobilă Vancea este menționată încă din 1366. Istoria satului este tratată amănunțit fără a cita documentele folosite, multe la număr

Profesorul Ion Vancea face apoi o **biografie a informatoarei**, în care povestește multe episoade din viața grea dusă în trecut de maramureșeni. Biografia informatoarei este tratată în raport cu istoria zbuciumată a satului și cu viața grea a sătenilor. S-a născut în 1906 în Nănești și a rămas orfană de mamă la 7 luni iar de tată la 6 ani, fiind crescută de bunica maternă și de frații vitregi mai mari decât ea, dintr-o căsătorie anterioară a tatălui. A urmat doar șapte clase dar s-a remarcat prin vocea deosebită și memoria prodigioasă la care s-au adăugat o vastă cultură folclorică dar și bisericească. A fost o bună socăciță la petrecerile țărănești din sat, peste 60 de ani. Era considerată „cea mai loatră” femeie din zonă; știa să facă multe farmece și vrăji, să „desfacă” vrăjile altora, venind să o caute nu numai cei din împrejurimi ci și din părțile lăpușene sau chiorene. În „meșterit” a fost întrecută doar de Ileana Tășcan, mai în vârstă decât ea, informatoare a lui Tache Papahagi. Îi plăcea foarte mult să călătorească, să vadă și să audă multe, să știe de toate. Ultimii 50 de ani i-a petrecut la fiul ei, profesorul Ion Vancea din Sighet, fiind și aici mereu solicitată să dea sfaturi, buruieni de leac etc. Repertoriul ei cuprinde peste **1500 de piese** dar autorul redă doar o parte din acest tezaur patrimonial, aici fiind reproduse doar creațiile în versuri, cele în proză urmând să fie publicate cu altă ocazie.

În capitolul următor autorul include **informații generale despre sat**, aducând în atenția cititorilor informații generale, despre evoluția folclorului, obiceiurile și datinile care nu mai sunt destinate familiei, ci unei colectivități mai largi, menite a fi interpretate pe scenă. Portul este artizanal, adaptat și el nevoii de spectacol. Totuși obiceiurile își trăiesc pe mai departe viața, întrucât ele marchează existența omului în momente foarte importante: naștere, nuntă, înmormântare. Constată că folclorul din Nănești păstrează multe mituri și practici vechi, care se performează și astăzi, chiar dacă au suferit un proces de demagizare, demitizare și deritualizare, după cum afirmă Dumitru Pop.¹³ Observă just că obiceiurile creștine nu au câștigat dominanța asupra fondului popular.

---

¹³ Dumitru Pop, *Studiu introductiv la Folclor din Zona Codrului*, Baia Mare, 1978

Autorul procedează la clasificarea folclorului după criteriile în vigoare. **Primul capitol** este rezervat horilor de amărăciune și necaz. **Următorul capitol** este rezervat horilor de înstrăinare, numărul mare de piese din această categorie fiind rezultatul căsătoriilor fetelor prin străini dar și deselor peregrinări ale maramureșenilor în țară, în Banat, la muncile agricole. Urmează apoi o serie de hori de haiducie, de cătănie și război – un repertoriu foarte bogat, reflex al suferințelor celor luați la oaste în timpul Imperiului Austro-Ungar. **Un capitol** de asemenea bogat, alcătuit din piese bine încheigate îl constituie horile de dragoste și dor, unul dintre cele mai prolifiche compartimente ale liricii. Relațiile dintre parteneri sunt oglindite în astfel de piese în toate ipostazele: piedicile puse de părinți, de rude, de vecini, diferențierile sociale, intrigi amoroase etc. Cântecele de leagăn sunt denumite de autor „hori de leagăn”, deoarece termenul de cântec nu este prea cunoscut în Maramureș. Autorul inserează și cântecele satirice, de fapt cântecele de lume și petrecere. Prezența tuturor metehnelor de natură umană și socială în cântecele din culegere ne dezvăluie funcția socială și de îndreptare de moravuri a folclorului; „Nu te măriți și tu fată/ Cânepa-ți șade pe șatră/ De tri ai nemelițată” (170) sau „Decât cu argintu-n ladă/ Și cu urâta pă vatră/ Mai bine cu lada goală/ Și cu frumușica-n poală” (173). Urmează capitolul de strigături, care nu sunt grupate după ocaziile în care se performează: la joc, în uliță, la petreceri etc. Multe dintre ele fac parte din grupa strigăturilor „la veselie și petrecere”: „Până-i uiaga la mine/ Beu din ie și mai rămâne/ Când uiaga îi la altu/ Pă mine mă doare capu” (216). Unele piese sunt un reflex al vieții sociale din sat, unde **spița de neam** joacă un rol esențial: „Dacă ești, bade, de neam/ Nu te-amesteca în hrean/ Dacă ești, bade, de ziță/ Nu te-amesteca-n tărăță!” (234)

Bocetele reprezintă un alt capitol bogat dar ele nu sunt clasificate pe categorii de adresanți (mamă, tată, socru) și anumite cântece ceremoniale precum „Moartea la fereastră” sunt clasificate la bocete. Foarte impresionante sunt bocetele la mireasă moartă: „Mireasă mândru gătată/ După lume supărată/ Mireasă mândru tocmită/ După lume bănuită/ Nu-s așa miresele/ Să zie popa acasă/ Să le cunune pă masă”. (275)

Baladele sunt de tip familial, cunoscute și de largă circulație în spațiul maramureșean. „Boala fetei” „Năzdravănu”, „Mireasa vândută”, „Logodnicii nefericiți” care au circulat intens în zonă datorită caracterului didactic-moralizator, „Inelul și năframa”, „Vălean”, „Nevasta fugită”, câteva variante ale „Mioriței” cu toate că aici au circulat mai mult sub formă de colind. Variante foarte vechi și interesante sunt axate pe motivul „Sora otrăvind fratele”.

Referitor la obiceiurile de nuntă, autorul notează câteva strigături la găină, cântece ceremoniale și un fragment de orăție, piesa 250, „Cererea miresei”.

Capitolul de colinde cuprinde variante de colind păstoresc, între care „Ciobanul sătul de ciobănie” „Oaia care așteaptă primăvara”. Are și colinde „La fete”, colinde religioase, colinde de război, colinde edificatoare și moralizatoare precum „Intrarea în rai”, „Sfârșitul lumii” ce reprezintă partea eschatologică a colindei, ca și cea a Judecății de Apoi. Capătă o importanță aparte variantele de colind despre cerbul metamorfozat, cu elemente de mare vechime, apoi variantele mioritice. Unele variante precum piesa 306 conțin motivul maicii bătrâne, prima verigă de dezvoltare a colindei către baladă. Culegerea conține variante rare de colind precum „Ciobanul care și-a pierdut iezii”. O serie din colindele incluse se referă la relațiile gazdei cu colindătorii care au ca temă cererea darurilor rituale (309).

Descântecetele sunt clasificate pe categorii: de deochi, pentru mușcătură de zermă (șarpe) ori neviscă, de îndesorit (diaree), când vaca nu dă lapte, de orândă (ursită), pentru fata „țâpată în ură”, pentru măritiș, de ursit, de adus ursătu etc. Inserează apoi credințe despre strigoi dar și practici de stimulare a dragostei la soc, cultul mătrăgunei, apoi credințe despre postul negru.

Autorul descrie **obiceiurile de Anul Nou** pe scurt, în care amintește de furatul ritual al porților, obiceiul peștelui feciorilor cu sania. Vorbește de asemenea de legatul ritual al mesei, dar care de obicei se face de Crăciun, nu de Anul Nou, despre stolnic – colacul care se așează pe masă pe toată durata sărbătorilor. Amintește de anumite practici de ursit, respectiv de ghicirea ursitului de către fete. Una dintre aceste practici e ghicitul cu blide, ghicirea cu boții de aluat dați la pisică, cu sămânță de cânepă – un rit de stimulare a dragostei, cu valoare magică.

Lucrarea se încheie cu o **legendă a mătrăgunii** din care reiese că această plantă a fost o fată frumoasă, blestemată .

Lucrarea mai cuprinde un **vers funebru**, poezie amplă făcută de informatoare pentru propria înmormântare.

Se poate constata din analiza acestui material că în anumite cântece performera crea spontan, deci nu tot ce aparținea repertoriului ei sunt piese auzite și memorate de la locuitorii satelor. Manifestă preferință pentru lirică, în special pentru lirica de amărăciune, necaz, nenoroc și urât, reflex al vieții grele din trecut a maramureșeanului. De asemenea, este preocupată de cântecul de dragoste, care exprimă sentimentele puternice și trăirile lăuntrice ale omului din popor. Faptul că întâlnim în lucrare o serie de cântece satirice și strigături în număr impresionant, ne face să credem că performera, ca și alți oameni din popor avea o înclinație către umor care contrabalansa amărăciunea și greutățile vieții. Colindele religioase și ele destul de numeroase marchează caracterul de „homo religiosus” .

Ion Vancea, alături de Parasca Făt, Lupu Petrovan, Vasile Mleşniță, Valerica Ștefco face parte din elita dascălilor maramureșeni, care nu au lăsat ca folclorul din această zonă să se piardă, aducând prin culegerile lor făcute

mai ales în locurile natale creații inedite sau variante deosebit de valoroase ale unor texte folclorice de mare valoare artistică.

